

УДК 376-056.313-053.5:316.77

DOI 10.32626/2413-2578.2024-24.5-18

Вержиховська Олена

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID 0000-0001-9342-0896

Галецька Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри логопедії та спеціальних методик,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID 0000-0001-8096-3242

Бойченко Аліна

здобувачка вищої освіти заочної форми навчання
ОП Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка),
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID 0009-0005-4488-1537

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК КОМУНІКАЦІЇ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ**

У статті показано практичне вивчення та формування навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту. Виокремлено компоненти (інформаційно-змістовий, емоційне-встановлюваний та діяльнісно-адаптаційний) для емпіричного вивчення навичок комунікації. Інформаційно-змістовий компонент дозволив виокремити і з'ясувати наявність у дітей: знань про поняття «комунікація», як процесу між ними обміну інформацією; впорядкованих уявлень і понять про акт, засіб і форму вербального та невербального спілкування між особами; змістового наповнення процесу комунікації соціальними ознаками. Емоційне-встановлюваний компонент дав змогу уточнити рівень сформованості у дітей: декретованого комунікативного зв'язку і взаємодії процесу спілкування між дітьми, як психологічні потреби при формуванні у них думок, емоцій, потреб та почуттів; емоційної комунікативної рівності між

партнерами спілкування; встановлення прагнення щодо індивідуальності та домінування комунікації серед однолітків; навичок мотивації комунікаційного процесу (самоствердження, самореалізація, співпраця тощо); ініціативи при обміні почуттями при спілкуванні з однолітками та педагогами в освітньому процесі. Діяльнісно-адаптаційний компонент надав можливість виявити структурні компоненти комунікативної поведінки; практично поєднувати процес комунікації та поведінки; побачити дієвість комунікації в освітній діяльності; вплинути на комунікативну поведінку як джерело подальшої адаптації й соціалізації дітей. У процесі порівняння було з'ясовано, що більшість дітей 4 класу з порушеннями інтелекту проявляють середній рівень розвитку навичок комунікації (52,08%), а з нормотиповим розвитком – високий (84,00%). Методика формування навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту включає розвиток вербальних та невербальних засобів спілкування в учнів 4 класу з порушеннями інтелекту; формування навичок змістового наповнення термінології, фразового монологічного та діалогічного мовлення; становлення навичок емоційного та мотиваційного компонентів комунікації, розвиток практично-дійових навичок комунікації у процесі різних видів діяльності. Підсумком нашої роботи є розробка методичних рекомендацій для корекційних педагогів щодо формування навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту в освітньому процесі.

Ключові слова: молодші школярі, нормотиповий розвиток, порушення інтелекту, навички комунікації, психолого-педагогічне забезпечення, корекція.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Для формування правильних та сталих навичок перебування особистості у соціумі необхідно мати відповідний рівень розвитку мовлення, мовленнєвої діяльності та активності, взаємовідносин з однолітками й оточуючими, спілкування і налагоджування контактів, поведінки і комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз загальних літературних джерел з проблеми дослідження дозволяє виділити такі основні напрямки її вивчення, зокрема: поняття щодо комунікації, її аспекти та місце у процесі міжособистісної взаємодії під час виконання різних видів діяльності; взаємозалежність у розвитку психічних і пізнавальних процесів, вплив емоційно-мотиваційної та особистісно-поведінкової сфери на становлення навичок комунікації

(М. Айзенбарт, О. Коптева, М. Омельченко, А. Рогоза, Т. Романенко тощо).

При аналізі медичної та спеціальної психолого-педагогічної літератури нами було проаналізовано значущі для тематики нашого вивчення клініко-фізіологічні та психолого-педагогічні напрямки досліджень, зокрема: вплив дифузного ураження кори головного мозку, рівня сформованості вищих нервових процесів на розвиток особистості та міжособистісної комунікації дитини з порушеннями інтелекту; виявлення рівня прояву мовлення, мотивації та діяльності у дітей з порушеннями інтелекту, розвиток у них навичок монологічного та діалогічного мовлення, спілкування у процесі міжособистісних комунікативних стосунків; залежність прояву адаптаційних процесів, соціалізації та ефективності розвитку навичок комунікації від рівня сформованості мовленнєвої діяльності дітей з порушеннями інтелекту (І. Бех, О. Боряк, Н. Гончарук, В. Левицький, М. Матвеева, В. Синьов, О. Хохліна тощо).

Мета статті полягає у визначенні та аналізі теоретико-методологічних і практичних аспектів розвитку навичок комунікації в учнів початкової ланки освіти з порушеннями інтелекту.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Комунікація в літературі розглядається як обмін когнітивною інформацією за допомогою засобів невербального та вербального спілкування. У процесі цього виникає прийняття, осмислення та передача інформаційних повідомлень, розвиток особистісних взаєностосунків та поведінки, притаманної для соціуму, за допомогою виконання різних видів діяльності [8; 9].

При розгляді комунікації, як психолого-педагогічного поняття, ми звертаємо увагу на аналіз її щодо діяльності, практичного спрямування, як метаморфозу знань комунікативної поведінки, спосіб співіснування з іншими людьми; особливість використовувати елементарні складові комунікації (монологічне, діалогічне та зв'язне мовлення); створення передумов соціальної адаптації під час комунікації під час міжособистісної взаємодії. При цьому комунікативна мотивація спрямована на взаємодію з іншими, потреби та мотиви спілкування з однолітками; розвиток власного стилю комунікації за умови наявної діяльності. Вона надає можливість контролювати процеси спілкування, поведінки у різнотипових міжособистісних ситуаціях за допомогою засобів вербального та невербального спілкування [1;5].

Чітке поєднання у розвитку психічних і пізнавальних процесів ми прослідковуємо у процесі вікового становлення дитини. Важливим при цьому є також індивідуальне та психофізичне становлення дітей, зона їхнього актуального та наближеного розвитку, що нам потрібно враховувати під час формування змістового та емоційно-практичного наповнення у процесі різних видів діяльності. Цікавим є те, що саме поступовість та наступність становлення психічних функцій дає змогу опосередковано впливати одна на одну, розвиваючи при цьому мовлення, спілкування, поведінку, як структурні складові комунікації. Це залежить від клініко-фізіологічних та психолого-педагогічних основ і соціальних умов розвитку особистості [2]. Навичками комунікації є: соціальний досвід, міжособистісні взаємини і спілкування під час діяльності, співпраця з однолітками, дорослими у соціумі, комунікаційно-соціальні здібності; емотивні, пізнавальні та практично-спрямовані потреби комунікації, які сприяють підвищенню рівня адаптаційних можливостей і соціалізації особистості [7].

Здобувачі початкової ланки освіти з порушеннями інтелекту характеризуються дифузним ураженням кори головного мозку. Це призводить до порушень конструкцій цілеспрямованої активності та пізнавальної діяльності. Далі, на базі цього виникає зниження психічного та пізнавального розвитку учня, що не дає йому повноцінно включатися у процес адаптації та соціалізації [4]. Саме тому, розвиток умінь та навичок комунікації потребує правильного використання психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу при роботі з дітьми з порушеннями інтелекту (навчальна, виховна та корекційно-розвиткова діяльність). У процесі цієї роботи ми створимо психологічні новоутворення, які дозволять дітям надалі оновлювати навички комунікації. Формування мовленнєвої діяльності, мовлення (зв'язне, монологічне, діалогічне), спілкування та поведінки під час міжособистісних стосунків у молодших школярів з порушеннями інтелекту дають змогу вплинути на отримання більшої опосередкованості та варіативності у процесі комунікації згідно до їхнього віку при врахуванні соціально-психологічних факторів впливу [6].

Для здобувачів початкової ланки освіти з порушеннями інтелекту навички комунікації характеризуються недорозвитком монологічного, діалогічного та зв'язного мовлення; маленьким пасивним словниковим запасом; неможливістю практично включатися у процес спілкування; заниженим темпом прояву комунікації; не зацікавленістю щодо комунікації, недорозвитком невербального та вербального оформлення

мовлення, моторним мовленнєвим недорозвитком, недоліками фонематичного слуху та семантичної сторони мовлення, порушенням темпове-ритмічного та інтонаційно-мелодичного оформлення мовлення; наявністю зайвих пауз і помилково наголошених позицій, неможливістю емоційно оформлювати процес комунікації; невиявленням власного ставлення до комунікації з однолітками та рідними [3; 10].

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення теоретико-методологічного матеріалу дозволило нам розробити та впровадити методику щодо емпіричного вивчення рівня прояву навичок комунікації у здобувачів початкової школи четвертого класу з нормотиповим розвитком та порушеннями інтелекту. Методика передбачала вивчення рівня сформованості навичок комунікації. Окрім того, нами була розроблена анкета для педагогічного персоналу освітнього закладу (педагогів, корекційних педагогів, логопедів, практичних психологів, асистентів вчителя, вихователів) та батьків з метою з'ясування того, як вони бачать прояв навичок комунікації у дітей.

Методика є авторською і вона включала підбір необхідного психолого-педагогічного забезпечення. При цьому, ми виокремили компоненти (інформаційно-змістовий, емоційно-встановлюваний та діяльнісно-адаптаційний) для емпіричного вивчення навичок комунікації. Розглянемо кожний компонент окремо.

Інформаційно-змістовий компонент дозволив виокремити і з'ясувати наявність у дітей: знань про поняття «комунікація», як процесу обміну інформацією; впорядкованих уявлень і понять про акт, засіб і форму вербального та невербального спілкування між особами; змістового наповнення процесу комунікації соціальними ознаками, такими як: доступність, своєчасність, достовірність, значущість, цінність; знань щодо спілкування під час міжособистісної та професійної діяльності. Визначальним показником у цьому компоненті було встановлено – потребу до змістового осмислення поняття «комунікація», що можливо було дослідити методом анкетування.

Під час заповнення анкет дітям задавалися повторно запитання або навідні питання, пояснення незрозумілих слів, наводилися приклади, пояснювалася різниця між спілкуванням і комунікацією за допомогою різних форм роботи. При цьому діти мали змогу усвідомити поняття «комунікація», що включає його наповнення, як невербальне, так і

вербальне, підійти до осмислення властивостей комунікації для подальшого розвитку змістових навичок будь-якої діяльності.

Емоційно-встановлюваний компонент дав змогу уточнити рівень сформованості у дітей: декретованого комунікативного зв'язку і взаємодії, як психологічної потреби при формуванні у них думок, емоцій, потреб та почуттів; емоційної, комунікативної рівності між партнерами спілкування; встановлення прагнення щодо індивідуальності та домінування комунікації серед однолітків; навичок мотивації комунікативного процесу (самоствердження, самореалізація, співпраця тощо); ініціативи при обміні почуттями при спілкуванні з однолітками та педагогами в освітньому процесі.

Визначальним показником у цьому компоненті було обрано – *потребу в емотивній комунікації*, яку ми дослідили за допомогою розробки методики перцептивного аналізу ситуацій за малюнками з комунікативним змістом. Аналіз ситуацій дав змогу розвинути навички взаємодії під час спілкування, враховуючи свої думки, емоції, потреби та почуття; проявляти у дітей здатність до емоційно-комунікативної рівноваги; проявити мотивацію щодо обрання відповідного напрямку комунікації з однолітками; розвинути навички комунікації з різними людьми в освітньому процесі.

Діяльнісно-адаптаційний компонент надав можливість виявити структурні компоненти комунікативної поведінки; практично поєднувати процес комунікації та поведінки; побачити дієвості комунікації в освітній діяльності (навчальній, виховній, корекційно-розвивальній); вплинути на комунікативну поведінку як джерело подальшої адаптації й соціалізації дітей.

Значущим показником цього компоненту є – *використання навичок комунікації в освітньому процесі*, який краще дослідити за допомогою методики аналізу ситуацій за ситуативно-рольовими малюнками з поведінково-комунікативним змістом. Аналіз ситуацій дозволив розвинути компоненти комунікативної поведінки у процесі діяльності; можливість практичного використання комунікації; уміння використовувати різні види комунікації в освітній діяльності.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У табл. 1 та рис. 1 наведено порівняльний аналіз вивчення рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з нормотиповим розвитком (НР) і порушеннями інтелекту (ПІ).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз дослідження рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з НР і ПІ за узагальненими компонентами та показниками (дані подано у %)

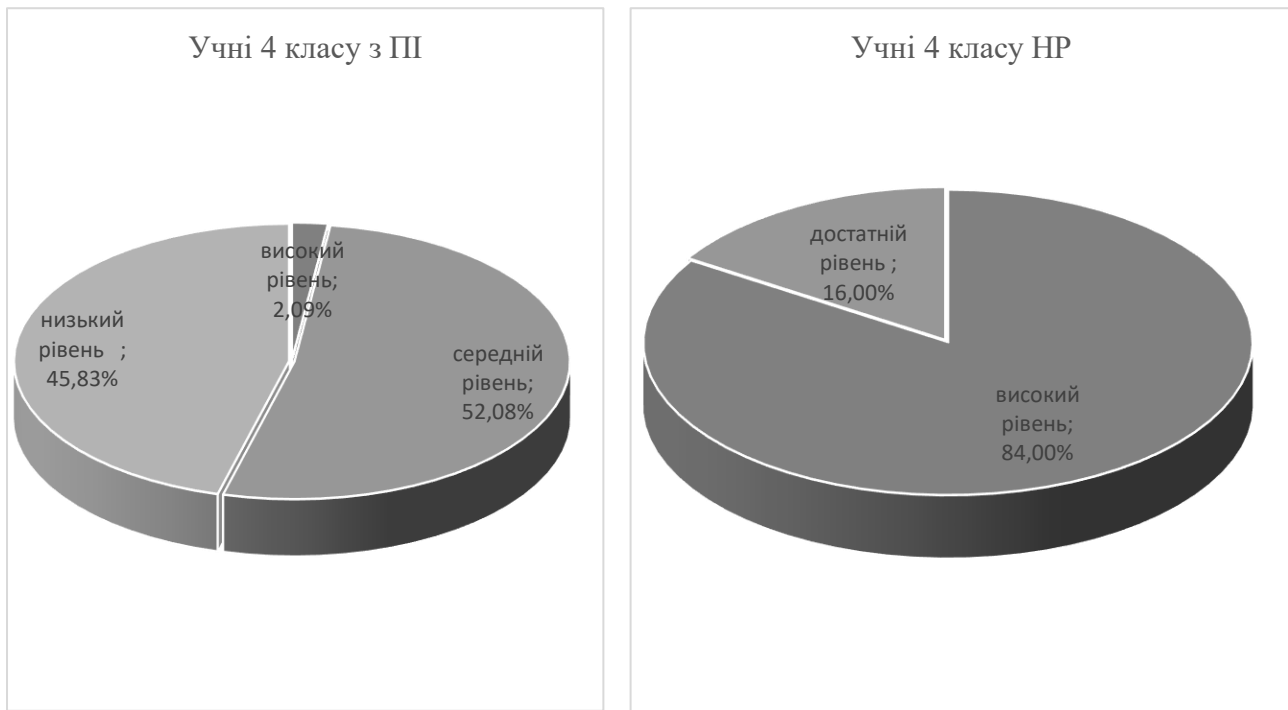
	Учні з ПІ 4 класу (%)	Учні з НР 4 класу (%)
Інформаційно-змістовий компонент за показником – потреба змістового осмислення терміну «комунікація»		
Високий	–	68,00
Середній	25,00	32,00
Низький	75,00	-
Емоційно-встановлюваний компоненту за показником – потреба у емотивній комунікації		
Високий	8,33	88,00
Середній	66,66	12,00
Низький	25	–
Діяльнісно-адаптаційний компонент за показником – використання навичок комунікації у освітньому процесі		
Високий	-	96,00
Середній	58,33	4,00
Низький	41,66	–
Результати анкетування педагогічного персоналу школи та батьків щодо виявлення передбачуваного ними рівня сформованості навичок комунікації учнів		
Високий	–	84,00
Середній	58,33	16,00
Низький	41,66	
Середній показник рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з нормотиповим розвитком і порушеннями інтелекту		
Високий	2,09	84
Середній	52,08	16
Низький	45,83	

Узагальнений аналіз вивчення рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з НР і ПІ показано у табл. 2 та на рис. 2.

Таблиця 2

Узагальнений аналіз вивчення рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з ПІ і НР (дані подано у %)

Рівні	Учні з ПІ 4 класу (%)	Учні з НР 4 класу (%)
Високий	2,09	84,00
Середній	52,08	16,00
Низький	45,83	

Рис. 1. Узагальнений аналіз вивчення рівня сформованості навичок комунікації у молодших школярів з ПІ і НР (дані подано у %)

Якісний порівняльний аналіз дослідження стану сформованості навичок комунікації у здобувачів початкової ланки освіти показує, що більшість дітей четвертого класу з ПІ мають середній рівень (52,08%), а з НР – високий (84,00%). Переважна більшість учнів з ПІ виявляє навички: неосмисленого сприймання змісту комунікації, фактичну нездатність її змістового наповнення та нерозуміння сутності у своєму житті; ізольованого бачення вербального та невербального мовлення; неістотного та несталого комунікаційного акту при допомозі дорослого; неосмисленого встановлення взаємин і взаємодії під час комунікації; емоційної нерівності та неправильної комунікації з однолітками; безініціативності при обміні почуттями та думками у процесі спілкування з однолітками, з педагогами; несамотійного, нав'язливого спілкування та взаємодії під час здійснення різних видів спілкування; недостатнього використання комунікативної поведінки як освітнього компоненту подальшої адаптації та соціалізації.

Виходячи з вище викладеного було з'ясовано, що стрижневою основою методики формування навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту є розвиток у них інформаційно-змістового компоненту (потреби змістового осмислення терміну «комунікація»); емоційно-встановлюваного компоненту (потреби в

емотивній комунікації) та діяльнісно-адаптаційного компоненту (потреби використання навичок комунікації в освітньому процесі). Вона включала такі поєднані напрямки – розвиток потреби щодо змістового осмислення поняття про комунікацію, навичок її емотивно-практичного застосування в усному мовленні та становлення навичок практично-дієвої комунікації засобами писемного мовлення. Ці напрямки потребували формування навичок: комунікації засобами вербального та невербального спілкування, змістового наповнення термінології, фразового монологічного та діалогічного мовлення, емоційно-мотиваційного компонентів комунікації, формування практично-дійових навичок комунікації у процесі різних видів діяльності.

Провідним напрямом методики розвитку навичок комунікації є формування потреби змістового осмислення поняття «комунікація» та навичок її емотивно-практичного застосування в усному мовленні. Причиною цього є недорозвиток сприймання фонетико-фонематичних конструкцій; синтаксичної сторони мовлення; осмислення лексичної ланки мовлення; синтаксичного боку мовлення; осмислення граматичних категорій; розуміння зверненого мовлення тощо.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Формування навичок комунікації проходить за умови задіяння усіх ланок освітнього процесу (навчальної, виховної та корекційно-розвиткової). Саме тому корекційним педагогам, логопедам, вихователям, практичним психологам і батькам бажано чітко та вдало впроваджувати психолого-педагогічне забезпечення означеного процесу.

Для формування та корекції навичок комунікації ми виділяємо такі етапи:

1 етап. Розвиток невербальних засобів спілкування в учнів 4 класу з ПІ. Тут бажано застосовувати етюди із сюжетним змістом, наприклад «Герой мультсеріалу», «Спробуй подумати» тощо.

2 етап. Розвиток навичок змістового наповнення термінології, фразового монологічного та діалогічного мовлення. Бажано при цьому використовувати вправи на формування осмислення у дітей відповідних термінів, фраз і висловлювань. Наприклад: вправа «Створи текст з речень», «Розклади правильно слова у тексті» тощо.

3 етап. Формування навичок емоційного та мотиваційного компонентів комунікації. Прикладом цього етапу виступають завдання типу «Відтвори сюжет», «Позитивне чи негативне» тощо.

4 етап. Формування практично-дійових навичок комунікації у процесі різних видів діяльності. На цьому етапі доцільним є використання сюжетно-рольових ігор, наприклад: гра «Ввічливі слова», «Позитивне чи негативне значення слова» тощо.

Другим напрямом методики розвитку навичок комунікації виступає формування писемного мовлення, як практично-адаптаційного закріплення навичок комунікації. До засобів формування писемного мовлення можна віднести: практичні вправи та завдання на закріплення навичок комунікації під час письма; короткі діалоги з практичними ситуаціями; письмовий аналіз особистісно-моральних якостей, які є основою соціальної адаптації та комунікації; письмові вправи на засвоєння комунікації засобами граматичних конструкцій; завдання на практичне виділення написаних слів, речень, тексту та їхньої змістової характеристики; практичні вправи на перестановку та зміну слів у реченні; письмові завдання на формування навичок графічної грамотності; практичні письмові вправи з розгорнутого, довільного, осмисленого опису; завдання з писемного опису власних думок й переживань; завдання на усвідомлення усного мовлення та поєднання його з писемним оформленням матеріалу щодо комунікації.

Підсумком усієї практичної роботи є розробка методичних рекомендацій для корекційних педагогів з метою спрямування їх на правильне формування навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту в освітньому процесі. Методичні рекомендації надають змогу правильно підібрати психолого-педагогічне забезпечення з метою формування та корекції навичок комунікації у молодших школярів з порушеннями інтелекту, а це підвищить рівень їхньої адаптації та соціалізації не лише в освітньому закладі, але й у самостійному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] А.П. Рогоза, «Мовленнєва системність в термінах комунікативної лінгвістики» в *Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 30-31 травня 2014 р.). Available: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_%20Rogoza_Movlenneva.pdf

[2] Т.Л. Романенко, «Моделювання комунікативних ситуацій для формування вмінь іноземного ділового спілкування» в *Українська наука в мережі Інтернет: матеріали Всеукр. науково-практ. інтернет-конференції*. Available: <http://intkonf.org/romanenko-tl-modelyuvannya-komunikativnih-situatsiy-dlya-formuvannya-vmin-inozemnogo-dilovogo-spilkuvannya/>

[3] М.М. Айзенбарт Сутність поняття «соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Young Scientist*. 2017. №4.3 (44.3). С.1–4. Available: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/1.pdf>

[4] О.М. Коптева Розвиток комунікативних умінь як умова формування соціально-професійної зрілості учнів. *Innovative solutions in modern science*. 2017. №5(14). С.1–16. Available: <file:D:Downloads1235-4874-1-PB.pdf>

[5] І.Д. Бех Від волі до особистості. Київ : Освіта, 1998. 212 с.

[6] М.С. М.С. Омельченко, «Дослідження сформованості комунікативних навичок у дітей із порушеннями інтелекту молодшого шкільного віку» в *Актуальні питання корекційної освіти: педагогічні науки*. Збірник наукових праць. Вип. 18. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В., 2021. С. 19-33. Available: <https://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/>

[7] Н.М. Гончарук *Теоретичні і методичні засади психологічного регулювання комунікації у підлітків із порушеннями інтелекту*: монографія. Київ: Наша друкарня, 2021. 350 с.

[8] В.Е. Левицький, «До питання про стан та розвиток усного зв'язного мовлення учнів молодших класів з порушенням інтелектом» в *Корекційна та соціальна педагогіка*. Вип. XXIII. Ч.1. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. С.257–264.

[9] О.В. Боряк Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 548 с.

[10] Психологія розумово відсталої дитини : підручник / укл. В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. Київ : Знання, 2008. 359 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2024 р.

Авторський внесок
Вержиковська О.М. – 50%, Галецька Ю.В. – 35%, Бойченко В.І. – 15%

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Verzhihovska Olena

Ph.D., associate professor
of the department of psycho-medical-pedagogical foundations of
correctional work,
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-9342-0896

Haletska Yuliya

Ph.D., associate professor,
senior lecturer of speech therapy and special techniques department,
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8096-3242

Boychenyuk Alina

student of higher education of correspondence form of education
OP Special education (Oligophrenopedagogy),
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID 0009-0005-4488-1537

The article shows the practical study and formation of communication skills in younger schoolchildren with intellectual disabilities. In the process of comparison, it was found that the majority of 4th grade children with intellectual disabilities show an average level of development of communication skills (52.08%), and those with normotypical development have a high level (84.00%). The article shows the practical study and formation of communication skills in younger schoolchildren with intellectual disabilities. In the process of comparison, it was found that the majority of 4th grade children with intellectual disabilities show an average level of development of communication skills (52.08%), and those with normotypical development have a high level (84.00%). Children are characterized by an elementary understanding of the concept of "communication"; mainly unconsciously reveal communicative interaction; not showing emotional

equality during communication; failure to identify single motives for communication; inability to exchange feelings and thoughts; practical failure to combine communication and behavior; failure to identify the desire for communication and communication; not using communicative behavior as further personal adaptation and socialization. The method of forming communication skills in younger schoolchildren with intellectual disabilities includes 2 directions: the development of the need for a meaningful understanding of the term "communication", the formation of skills for its emotional and practical application in oral speech, and the formation of practical and effective communication skills by means of written communication. It includes the development of verbal and non-verbal means of communication in 4th grade students with intellectual disabilities; formation of the skills of meaningful content of terminology, phrasal monologue and dialogic speech; formation of skills of emotional and motivational components of communication, development of practical communication skills in the process of various types of activities. The result of our work is the development of methodological recommendations for correctional teachers regarding the formation of communication skills in younger schoolchildren with intellectual disabilities in the educational process, which took into account all the above-mentioned components and indicators of this process (the information-content component, the main indicator of which is the need for a meaningful understanding of the term "communication "; the emotional component - the need for emotional communication; the activity-adaptive component - the use of communication skills in the educational process). Methodological recommendations will make it possible to choose the right psychological and pedagogical support for the development, formation and correction of communication skills in younger schoolchildren with intellectual disabilities, and this will increase the level of their adaptation and socialization.

Key words: younger schoolchildren, normative development, intellectual disability, communication skills, psychological and pedagogical support, correction.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] A.P. Rogoza, "Speech Systematicity in Terms of Communicative Linguistics" in *Modern Dimension of Philological Sciences: Proceedings of the International Scientific and Practical*

Conference (Lviv, May 30-31, 2014). Available: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_%20Rogoza Movleneva.pdf](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_%20Rogoza%20Movleneva.pdf) (in Ukrainian)

[2] T.L. Romanenko, "Modeling communicative situations for the formation of foreign business communication skills" in *Ukrainian science on the Internet: materials of the All-Ukrainian scientific and practical Internet conference*. Available: <http://intkonf.org/romanenko-tl-modelyuvannya-komunikativnih-situatsiy-dlya-formuvannya-vmin-inozemnogo-dilovogo-spilkuvannya/> (in Ukrainian)

[3] M.M. Eisenbart The essence of the concept of "social and communicative competence" in the modern scientific paradigm. *Young Scientist*. 2017. №4.3 (44.3). P.1–4. Available: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/1.pdf> (in Ukrainian)

[4] O.M. Kopteva Development of communicative skills as a condition for the formation of social and professional maturity of students. *Innovative solutions in modern science*. 2017. №5(14). P.1–16. Available: <file:D:Downloads1235-4874-1-PB.pdf> (in Ukrainian)

[5] I.D. Bekh From will to personality. Kyiv: Education, 1998. 212 p. (in Ukrainian)

[6] M.S. Omelchenko, "Study of the formation of communicative skills in children with intellectual disabilities of primary school age" in *Current issues of correctional education: pedagogical sciences. Collection of scientific papers. Issue 18. Kamianets-Podilskyi. Publisher Kovalchuk O.V., 2021. P. 19-33*. Available: <https://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/> (in Ukrainian)

[7] N.M. Goncharuk Theoretical and methodological principles of psychological regulation of communication in adolescents with intellectual disabilities: monograph. Kyiv: Our printing house, 2021. 350 p. (in Ukrainian)

[8] V.E. Levytsky, "On the question of the state and development of oral coherent speech of primary school students with impaired intelligence" in *Correctional and social pedagogy*. Issue XXIII. Part 1. Kamianets-Podilskyi: Medobory-2006, 2013. P. 257–264. (in Ukrainian)

[9] O.V. Boryak Theory and practice of forming speech activity of mentally retarded children of primary school age: dissertation of Doctor of Sciences: 13.00.03. Kyiv, 2019. 548 p. (in Ukrainian)

[10] Psychology of a mentally retarded child: textbook / ed. V.M. Synev, M.P. Matveeva, O.P. Khokhlina. Kyiv: Znannia, 2008. 359 p. (in Ukrainian)